

УДК 342:351.86

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4486522>**Ю.О. ЗАГУМЕННА,**

професор кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: yuliyazagum@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

YU.O. ZAGUMENNA,

Professor, Chair of Theory and History of State and Law, Kharkiv National University
of Internal Affairs, Ph.D. in Law, Kharkiv, Ukraine; e-mail: yuliyazagum@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>

CONCEPTUALIZATION OF THE PHENOMENON OF NATIONAL SECURITY IN THEORETICAL AND LEGAL SCIENCE: FEATURES OF MODERN METHODOLOGY

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Поняття національної безпеки, як набуток правової науки, все ще потребує наукового обґрунтування щодо створення належних безпечних умов існування та функціонування різних інститутів та процесів в межах державно організованих суспільств сучасності. Саме таким є поняття феномену національної безпеки. У статті як **методи** використано формально-юридичний метод, який відображає своєрідність дослідницької стратегії в контексті найсучасніших методологічних пошуків загальнотеоретичної юриспруденції. Також застосовано системно-структурний метод для дослідження стратегії концептуалізації правового феномену національної безпеки. Цей підхід відображає найсуттєвіші, з точки зору теорії права, правові закономірності виникнення, функціонування та змін, що їх зазнає явище національної безпеки в системі суспільних відносин. **Метою статті є** визначення місця національної безпеки в теоретико-правовій науці з погляду на особливості сучасної методології з урахуванням сучасних здобутків і розробок загальнотеоретичної юриспруденції та суміжних суспільних наук, зосереджених довкола вивчення проблем національної безпеки, а також спроба концептуалізації ключових параметрів національної безпеки, які відображають сутність та правову природу цього явища. **Результати.** З'ясовано, що концептуалізація позначає найвищий рівень науково-теоретичного узагальнення найістотніших рис, властивостей, форм прояву природи національної безпеки в системі суспільних відносин. **Висновки.** Окреслено особливості наукової методології, що поєднують традиціоналістичні елементи класичної методології загальнотеоретичної юриспруденції із елементами постмодерної (некласичної) методології. Вказано на деякі ключові напрямки, в рамках яких можуть бути перевірені евристичні потенції заданої парадигми дослідження. Це: систематизація ознак національної безпеки у її співвідношенні із міжнародною безпекою; окреслення національних інтересів та конституційних цінностей як об'єктів національної безпеки; наукова верифікація новітніх загроз та з'ясування оптимальних правових способів їх відвернення (нейтралізації, усунення); пошук шляхів оптимізації реагування державного апарату на виклики і загрози національній безпеці в умовах мирного та воєнного часу тощо.

Ключові слова: національна безпека, правове регулювання, суспільні відносини, державний суверенітет, національні інтереси

Problem statement. The concept of national security, as an acquisition of legal science, still needs a scientific basis for the creation of appropriate safe conditions for the existence and functioning of various institutions and processes within the state-organized societies of today. This is exactly the concept of the phenomenon of national security. **Methods.** The article uses a formal-legal method as a method, which reflects the uniqueness of the research strategy in the context of the most modern methodological research of general theoretical jurisprudence. The system-structural method is also used to study the strategy of conceptualization of the legal phenomenon of national security. This approach reflects the most significant, from the point of view of the theory of law, legal patterns of origin, functioning and changes that the phenomenon of national

security in the system of public relations. The **purpose** of the article is to determine the place of national security in theoretical and legal science in terms of modern methodology, taking into account modern achievements and developments of general jurisprudence and related social sciences focused on the study of national security, and attempt to conceptualize key parameters of national security, the legal nature of this phenomenon. **Results.** It was found that conceptualization denotes the highest level of scientific and theoretical generalization of the most important features, properties, forms of manifestation of the nature of national security in the system of social relations. **Conclusions.** Features of scientific methodology that combine traditionalist elements of the classical methodology of general theoretical jurisprudence with elements of postmodern (non-classical) methodology are outlined. Some key areas in which the heuristic potentials of a given research paradigm can be tested are indicated. These are systematization of signs of national security in its relation to international security; delineation of national interests and constitutional values as objects of national security; scientific verification of the latest threats and finding out the best legal ways to prevent them (neutralization, elimination); finding ways to optimize the response of the state apparatus to the challenges and threats to national security in peacetime and wartime, etc.

Key words: national security, legal regulation, public relations, state sovereignty, national interests

Постановка проблеми

Поняття національної безпеки віддавна є органічною й невід'ємною складовою наукового дискурсу. Це зумовлено тим, що надійне гарантування прав і свобод людини і громадянина, стимулювання матеріального і духовного розвитку суспільства, підвищення рівня забезпечення суверенітету держави та зростання темпів прогресивного цивілізаційного поступу людства потребують створення належних безпечних умов існування та функціонування різних інститутів та процесів в межах державно організованих суспільств сучасності [1, с.77]. Відтак, сфера суспільних відносин щодо забезпечення національної безпеки, з огляду на їх критичну важливість для життя кожного індивіда, суспільства і держави, потрапила до розряду унормованих правом. Адже саме "право залишає за собою певний змістовний і сутнісний простір існування національної безпеки, затверджуючи її цивілізаційні характеристики" [2, с.72].

Отже, поняття національної безпеки поступово стало набутокм і правової науки, і численних текстів нормативних актів. В останні десятиліття цим терміном дедалі активніше послуговуються науковці, експерти, практичні працівники в найрізноманітніших сферах наукового знання, економіки, інформаційних ресурсів, екології та державного управління, не маючи змогу обходити правовий модус буття цього феномену, що стрімко розвивається, аксіологізується, нормативізується й систематизується в межах різних правових систем [3].

Широта застосування та прикладного використання давно вже перетворила означений термін на міждисциплінарний. Як своєрідний інструмент і об'єкт дослідження, він, природно, знайшов широке застосування у філософії, соціології, політології, культурології тощо, навіть набувши статусу автономної галузі наукового

знання – націобезпекознавства [4, с.7]. Так, зокрема, серед основних елементів системи знань про безпеку виокремлюють: філософію безпеки, загальну теорію безпеки і спеціальні теорії безпеки тощо [5, с.41]. Останнім часом з'явилися і активно розвиваються такі нові напрями наукових досліджень як "культура безпеки", "філософія безпеки", "соціологія безпеки", "політика безпеки" та ін. [6, 7] Все це свідчить про те, що нині проблеми гарантування безпеки продовжують залишатися одними з найбільш гострих і головних проблем, що стоять як перед державами, так і загалом – перед усією світовою спільнотою [8, с.33].

Найперше, у системі суспільних наук поняття національної безпеки співвідноситься із категоріями "національні інтереси", "суверенітет держави", "територіальна цілісність", "недоторканість кордонів", "невтручання у внутрішні справи", "культура миру", "порядок", "згода", "стабільність", "солідарність", "діалог", "терпимість", "загроза", "криза", "конфлікт", "війна" та ін. [1, 9]. З ними воно корелює та тісно взаємодіє, окреслюючи спільне проблемне "поле" та маркуючи ключові "точки" відповідного наукового дискурсу.

Поряд із цим, поняття національної безпеки встигло за порівняно нетривалий час утвердитися як одне з відправних та наскрізних в юридичному бутті людини, суспільства та держави. Відтак, його роль і місце в загальнотеоретичній юриспруденції позначається в системі горизонтальних зв'язків із категоріями особистості, суспільства і держави, зокрема у співвідношенні із поняттями свободи, захищеності й гарантованості прав і свобод особистості, суспільства та держави; прогнозованості й гарантованості суспільних відносин, їх упорядкованості; правового порядку (правопорядку) в суспільстві; підтримання мирних умов співіснування між держава-

ми тощо. Це поняття також має тісні зв'язки і відзначається складним співвідношенням із категоріями глобальної, міжнародної і регіональної безпеки, насильства, війни і миру тощо. Відповідно, на різних "щаблях" соціальної організації феномен національної безпеки вступає у зв'язки із національним та міжнародним правом, яке дедалі тісніше опосередковує безпекові суспільні відносини у різних сферах соціального життя. Тому можна стверджувати навіть про наявність певного "горизонтального ефекту" [10, с.41–42] феномену національної безпеки, що підпорядковує своїй дії сферу як публічного, так і приватного права, як сферу державного буття, так і функціонування громадянського суспільства та простір автономного самовизначення й автономної діяльності кожного дієздатного індивіда, зумовлюючи ключові параметри безперешкодного функціонування різноманітних соціальних, загальносуспільних і державних утворень.

На формування ключових методологічних засад дослідження феномену національної безпеки в теоретико-правовому ракурсі мали істотний вплив фундаментальні наукові праці з загальної теорії права, філософії та соціології права, історії політичних і правових учень, державознавства, конституційного та адміністративного права тощо. У них репрезентовано розмаїту палітру не лише загальнонаукових уявлень про цей феномен, але і власне його правова природа, особливості, структура та функції, окремі форми (воєнна, державна, політична, громадська, економічна, екологічна, інформаційна безпека). Водночас, в юриспруденції сформувався уявлення, що поняття національної безпеки виконує також вагомий методологічний функцію, виступаючи як ключова "концептуальна ідея для пояснення тих чи інших конкретних процесів і явищ соціальної реальності" [11, с.11].

Зокрема, С. Чандра та Р. Бонсле (Chandra and Bhonsle, 2015) зазначають, що "концепція національної безпеки часто сприймалася як збереження суверенітету, територіальної цілісності і внутрішньої стабільності з упором на примусову силу держави", а "всеосяжний погляд на національну безпеку вимагає, щоб визначальним фактором безпеки були не тільки примусові елементи державної влади, а й її всеосяжна національна міць, причому остання являє собою сукупність багатьох факторів у всіх аспектах національного життя" [12].

В свою чергу, А. Гризольд (Grizold, 1994) вважає, що "введення "кооперативної" моделі

колективної безпеки може слугувати відправною точкою формування нових, більш ефективних заходів регулювання національної та глобальної структури у сучасному світі" [13], а Кім Р. Холмс (Holmes, 2015) визначає елементи національної безпеки, надаючи як визначення термінів, так і роз'яснення пов'язаних понять, а також надає поради щодо створення Стратегія національної безпеки [14].

З огляду на це, варто окремо звернути увагу й на те, що категорія "національна безпека", маючи у своїй основі предикат "національна", уже перестала сприйматися наукою у вузькому етнополітичному сенсі – як винятковий атрибут націй та, відповідно, прояв винятково національних інтересів, що до того ж по-різному можуть інтерпретуватися в різний час панівною верхівкою суспільства, а стала сприйматися швидше як синонім загальносоціальної безпеки як безпеки державно організованого соціуму в найширшому розумінні значення, як квінтесенції його глибинної потреби у безпечних, стабільних та упорядкованих умовах існування, з активною роллю державних та недержавних "акторів", відповідальних за відвернення внутрішніх і зовнішніх, реальних та потенційних загроз цим умовам суспільного існування і розвитку.

Метою статті є визначення місця національної безпеки в теоретико-правовій науці з погляду на особливості сучасної методології. Її новизна полягає в виокремленні ключових параметрів концептуалізації національної безпеки, які відображають сутність та правову природу цього явища. Завданням статті є визначення особливостей національної безпеки як правового поняття, методологічних засад та проблем правового феномену національної безпеки, природи та діалектики концептуалізації феномену національної безпеки.

Особливості національної безпеки як правового поняття

З плином часу, методологічно-пояснювальна функція категорії "національна безпека" та коло суспільних явищ і процесів, що центруються довкола цього явища, лише зростають й урізноманітнюються, що зумовлює складну динаміку безпекових суспільних відносин, їх щільну юридизацію та диференціацію їх правового регулювання за сучасних умов (зокрема, й посилення внутрісистемних та міжсистемних правових зв'язків на рівні окремих правових інститутів та галузей права). При цьому, зазначимо, що комплексне теоретико-правове уявлення про наці-

ональну безпеку як явище правової дійсності вбачається нам можливим "на основі наукової методології праводержавознавства і фундаментальних наукових понять, що мають філософсько-методологічний зміст, а тому здатні відобразити все різноманіття не тільки власне об'єкта вивчення як цілісного явища, а й усіх його елементів" [15, с.98].

Водночас, вагома роль національної безпеки як суто правового поняття стала позначатися порівняно нещодавно, а надто на українських теренах. Зрештою, як показує досвід державотворення, сам процес виникнення й утвердження сучасної Української держави був щільно пов'язаний із проблемами забезпечення її національної безпеки в усіх її складових частинах. Втім, і за умов триваючої російської збройної агресії (що нині розглядається як основний виклик українському безпековому простору [8, с.182]), тимчасової окупації частини території України, наростання загроз економічній та інформаційній безпеці держави саме збереження і подальший розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної, правової держави залежить від успішної реалізації політики національної безпеки, спроможної гарантувати захищеність життєво важливих інтересів держави (її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів), суспільства (його матеріальні та духовні цінності) і особи (її права та свободи) від внутрішніх та зовнішніх загроз [16, с.89]. Іншими словами, національна безпека виступає ключовою детермінантною державного суверенітету та територіальної цілісності Української держави як натеper, так і на перспективу [1].

Виходячи з наведеного, закономірно, на наш погляд, що терміно-поняття "національна безпека" потрапило до числа чи не найбільш широкочисливаних саме в Україні. Спроба модернізувати (й реформувати) всю систему національної безпеки, поставивши її на правові "рейки" розвитку та акумулювавши набутий національний досвід її правового регулювання, спонукає до виокремлення науково-правового дискурсу щодо національної безпеки як відносно автономного в широкій палітрі наукових підходів, концепцій та інтерпретацій цього явища та суміжних правових феноменів.

Найперше, що треба зауважити, на наш погляд, так це те, що всебічний аналіз цього феномену з теоретико-правових позицій потребує окремої – звичайної не лише до суто наукових, але й до ґрунтовних праксеологічних пот-

реб – методології наукового дослідження, що стала б спроможною осмислити феномен саме як явище юридичного "порядку". Така методологія, якщо скористатися відомим висловом Ф. Бекона, здатна, немов ліхтар уночі освітлювати дорогу вченому. Продовжуючи думку, видатний англійський філософ влучно зауважив, що навіть коли з ліхтарем дорогою прямує кульгава людина, то вона неодмінно випередить того, хто біжить до своєї мети в п'ятні [17, с.23].

Методологічні засади правового феномену національної безпеки

Слід зазначити, що методологія дослідження правового феномену національної безпеки пов'язана із залученням до методологічного арсеналу таких науково-теоретичних підходів і пояснювальних схем, що забезпечили би поглиблене, всебічне пізнання згаданого явища в єдності його онтологічних, феноменологічних, нормативних, діяльнісних, структурних, функціональних та ціннісних компонентів та форм прояву. Це особливо важливо з того погляду, що всі означені компоненти повинні враховуватися в модернізації цього суспільного явища в умовах сучасної України з огляду на глибоку практичну потребу розбудови сучасної системи національної безпеки, здатної забезпечити не лише актуальні потреби особистості, суспільства та держави, але й гарантувати на майбутнє утвердження та розвиток ключових конституційних цінностей, що підлягають першочерговому захистові з боку всіх суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Зайве наголошувати на тому, що методологічні підвалини дослідження національної безпеки в теоретико-правовому розрізі є фундаментальними засадами розкриття онтологічних (сутнісних), феноменологічних (форм зовнішнього прояву), аксіологічних (ціннісних), структурних та функціональних, інституціональних та нормативно-правових аспектів, сторін досліджуваної проблематики. Натомість сучасні теоретичні підходи, як засвідчує їх неупереджений науковий аналіз, до визначення сутності та правової природи феномену національної безпеки, на жаль, вирізняються суттєвою невизначеністю в домінуючих поглядах на безпеку як таку й характеризуються значною недооцінкою низки методологічних аспектів формування стратегії національної безпеки, яка передбачає єдиний, здебільшого вже не адекватний сучасним вимогам, алгоритм мислення, ухвалення переважно шаблонних (а відтак, переважно помилкових)

стратегічних рішень і розбалансування діяльності у сфері безпеки тощо [18, с.6; 19], що призводить чи здатне призвести до суттєвих (людських, матеріальних, територіальних та інших) втрат і заподіяти значну шкоду ключовим національним інтересам як конституційним цінностям.

Констатується, що, зокрема, "різноманіття підходів до розуміння поняття "національна безпека" в соціально-політичних науках пояснюється слабкою концептуалізацією, відсутністю чіткого визначення, значною кількістю елементів" [8, с.179]. За великим рахунком, йдеться передусім про критичну слабкість методологічної основи науково-правових досліджень широкого спектру актуальних проблем зі сфери національної безпеки, надто на рівні теорії права, невизначеність її ключових відправних позицій та векторів наукового пошуку. Такий стан зумовлює посилену увагу до методологічного складника проблеми та змушує, принаймні в загальних рисах, охарактеризувати ключові підходи до подолання окресленого вище стану. При цьому варто спиратися на ті тлумачення методології опрацювання цієї проблематики, які відображатимуть специфіку власне правової методології, а, з другого боку, стимулюватимуть поєднання зроблених напрацювань у цій сфері із розумінням специфіки постмодерної (некласичної) ситуації, що склалася у правовій науці загалом, як відображення постмодерну у світовій цивілізації [20].

Так, В.В. Сокурєнко абсолютно справедливо розглядає методологію як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження; як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження [21, с.15]. При цьому безумовно, слід враховувати специфіку методології власне правової науки. В Юридичній енциклопедії за редакцією академіка Ю.С. Шемшученка методологія юридичної науки окреслена як система підходів, методів і способів наукового дослідження, як теоретичні засади використання їх під час вивчення державно-правових явищ. Основу методології юридичної науки становлять, зокрема: філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові методи, групові методи, спеціальні методи [22]. При цьому, ключовим елементом методології юридичної науки вважається система спеціальних юридичних методів, яка охоплює системний, структурно-функціональний, синергетичний, герменевтичний, історико-

правовий, компаративістський (порівняльно-правовий) та догматичний (формально-юридичний). Вона складають узвичаєну, класичну "палітру" дослідницьких методів, якими має послуговуватися і дослідник теоретико-правових аспектів феномену націо-нальної безпеки.

Як вбачається з наведеного, дослідження феномену національної безпеки на теоретико-правовому рівні потребує застосування такого загальнометодологічного підходу наукового пошуку, який був би максимально адекватним поставленим дослідницьким завданням і водночас – який би відображав своєрідність дослідницької стратегії в контексті найсучасніших методологічних пошуків загальнотеоретичної юриспруденції, зокрема з тим, що остання "переживає посткласичний етап свого розвитку, вона плюралістична за своєю сутністю і визначається взаємодією різноманітних підходів за принципом додатковості" [15, с.86; 23]. При цьому не можна не погодитися із П.П. Богуцьким у тому, що наукова стратегія дослідження феномену національної безпеки як певної системної цілісності "має враховувати насамперед потреби людини й суспільства у безпечній життєдіяльності та існуванні на основі взаємодії права і держави, з вирішенням практичних питань захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз" [24, с.85]. Зазначені міркування також цілком корелюють із сучасними уявленнями про методологічний підхід як про "принципову методологічну орієнтацію дослідження, точку зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), поняття чи принцип, який скеровує загальну стратегію дослідження" [25].

Правова наука в Україні, як відомо, ще й досі перебуває у складному пошуку своєї методологічної самоідентифікації, схилившись чи то до різних варіантів нео- чи постпозитивізму, або ж намагається поєднати елементи позитивізму (зокрема соціолого-правовий напрям) із осучасненою природно-правовою парадигмою тощо. У зв'язку з класифікацією типів праворозуміння, подекуди в теоретико-правовій науці виокремлюють природно-правовий, етатистський і соціологічний підходи до концептуалізації і правових феноменів як таких [26, с.62–69]. Відповідно, пошук шляхів концептуалізації правового феномену національної безпеки так само тісно "пов'язаний із проблемою праворозуміння, яке постає як одна з фундаментальних методологічних основ сучасної юриспруденції" [27, с.213]. Щоправда, у сфері дослідження національної безпеки згадані загальноправові підходи набу-

вають дещо модифікованого вигляду.

Так, при розкритті сутності цього правового явища домінують три провідних підходи, що їх можна виокремити з певною часткою умовності: ліберальний, національний та етатистський. При першому, як вказують Т. Бальзак (Balzacq, 2003), а також М. Чурик, К. Дунай, М. Карпюк та К. Прокоп (Czuryk, Dunaj, Karpiuk and Prokop, 2016), акцентується увага на базисних ліберальних цінностях суспільства, зокрема на пріоритеті забезпечення прав людини як фундаменту національної безпеки [28, 29]. При національному наголос робиться на тому, що національна безпека є відображенням потреби в захищеності національних інтересів, які вважаються пріоритетними [30–37; 38, с.4; 39, с.12, 14]. Нарешті, в межах етатистської парадигми основна увага приділяється забезпеченню безпеки держави, зокрема у воєнній сфері; по суті державна та національна безпека ототожнюються, поза сферою державного впливу національної безпеки за такого підходу не існує. Відповідно, національна безпека втрачає будь-який смисл без участі держави адже лише державні інститути є активними чинниками гарантування національної безпеки, через державні інститути і реалізацію ними функцій національна безпека набуває тих ознак, які наближують до розуміння її сутнісного значення [2].

Як видно, в основі цих трьох зазначених підходів лежать тотожні уявлення про виокремлення якогось одного принципу (засади), довкола якого відбувається подальша "операціоналізація" поняття національної безпеки: це або права людини, або національні інтереси, або сфера державних інтересів та державної безпеки. Це дозволяє зробити висновок про те, що в основі методології дослідження правовою наукою явища національної безпеки лежать здебільшого моністичні уявлення про цей феномен, що зводять його до якогось одного показника, критерію або форми зовнішнього вияву. Вочевидь такі спрощені уявлення про національну безпеку не повною мірою відповідають як складній природі самого феномену, так і не враховують сучасних його трансформацій, його мінливості та поліваріантності сценаріїв можливого розвитку.

Своєю чергою, ми виходимо із іншої методологічної посилки, а саме з того, що національна безпека є складнішим феноменом, який має у край мінливу політико-правову природу. Відтак, її слід розглядати у просторі – як частину міжнародної безпеки стосовно безпеки в межах

державних кордонів певної держави; стосовно національних інтересів – як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз; стосовно воєнних загроз – як становище країни, за якого їй не загрожує небезпека війни або інших посягань на суверенітет та територіальну цілісність; стосовно суверенітету держави – стан держави, за якого забезпечується її цілісність і можливість бути самостійним суб'єктом міжнародних відносин [40, с.93].

Маючи складну архітектуру та різноманітні форми прояву, національна безпека "пронизує" інтереси як індивіда, так і суспільства та держави, будучи їх діалектичною єдністю. Як явище і як реальний стан суспільних відносин, вона також передбачає певну кореляцію інтересів особистості, суспільства та держави на засадах тісного взаємного співіснування цих правових цінностей у певній несуперечливій єдності. Тому слушним видається висновок П.П. Богуцького, що національна безпека як феномен цивілізаційного порядку в цілому ґрунтується на гуманістичних началах, а тому її "слід виводити у центр формування програми дослідження права, у поєднанні з державою, суспільством і людиною" [24, с.85].

Із цих методологічних позицій, зокрема, національна безпека як така не може бути ототожнена із державною, адже вона є об'єктивно ширшою, ніж державна, що "є важливим маркером демократичності політичної системи певної держави. Слід зазначити, що у державах з демократичним типом політичної системи поняття суспільства та держави не ототожнюються. Ототожнення суспільства та держави свідчить про недемократичність політичної системи, про тоталітарний характер її політичного режиму" [41, с.152]. Зведення національної безпеки до державної не відповідає принципів різноманітності реально існуючих форм національної безпеки, з-поміж яких державна безпека – лише одна з можливих.

Проблеми концептуалізації феномену національної безпеки

Вагомою підставою для окремого методологічного зрізу цього дослідження є спроба вийти на рівень концептуального узагальнення феномену національної безпеки шляхом теоретико-правового осмислення й систематизації базових ознак, форм прояву, структур і функцій, властивих цьому суспільному явищу за сучасних умов. Гносеологічною підставою для цього є розгляд у

різних науках питань безпеки на кількох рівнях: концептуальному (онтологічні і гносеологічні основи безпеки); практичному (безпека розглядається в контексті відображення певних потреб у життєдіяльності особи, суспільства, держави і міжнародної спільноти); ціннісному (філософія безпеки, культура безпеки тощо) [42, с.19].

Відповідне наукове узагальнення ми проводимо, виходячи із загальнотеоретичних настанов щодо концептуалізації суспільних (у тому числі правових) феноменів. Вважаємо такий підхід доволі продуктивним з евристичного боку та перспективним з огляду на застосовану нижче методологію такої концептуалізації феномену національної безпеки в теоретико-правовому розрізі.

Саме поняття концептуалізації належить до усталених останнім часом категорій різних наук [43], зокрема й теоретико-правової. У широкому розумінні концептуалізація розглядається як: 1) процес утворення і формування концептів у свідомості людини, за якого свідомість людини виокремлює відмінні ознаки та окрему область чи сферу в об'єктивній або суб'єктивній дійсності та підводить їх під певний визначений клас явищ [44]; 2) первинна теоретична форма, що забезпечує теоретичну організацію матеріалу; схема зв'язків понять, які відображають можливі тенденції до змін; спосіб організації мисленнєвої роботи, що дозволяє рухатись від матеріалу і первинних теоретичних концептів до більш абстрактних конструктів, покладених в основу побудови картини бачення досліджуваного сегменту реальності [45, с.339]; 3) процес утворення конкретної моделі дослідження, обов'язкова процедура дослідницької практики, що забезпечує теоретичну організацію матеріалу й схематизацію зв'язку понять та дозволяє рухатися від первинних теоретичних концептів до все більш абстрактних конструктів, розгортаючи всю структуру наукової теорії, з одного боку, і вписуючи наукову теорію в дедалі ширші дисциплінарні контексти, з другого боку [46]; 4) понятійна класифікація і як один з процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й впорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки; результатом концептуалізації є формування концептуальної системи, складниками якої є концепти [47, с.258]; 5) процедура теоретичної організації знань та певного наукового матеріалу, що дає можливість створити відповідну теоретико-методологічну модель дослідження й сформу-

вати понятійний апарат предмета дослідження з виділенням його суттєвих взаємозв'язків [48, с.7]. Отже, за будь-якого підходу концептуалізація охоплює певну сферу наукового знання, узагальнює найсуттєвіші риси, властивості того чи іншого явища або процесу, центруючи їх довкола певних мисленнєвих конструктів – концептів, які є відправними для моделювання розвитку відповідної сфери суспільних відносин.

Загалом, проблема концептуалізації в юриспруденції є достатньо складною та маловивченою передусім з епістеміологічного погляду. Між тим, прагматичний аспект цієї концептуалізації має свою виразну специфіку, що часом зумовлює виникнення різноманітних казуїстичних складнощів у визначенні правових термінопонять та парадоксів, пов'язаних із їх вживанням [49]. Але, попри означені складнощі, проблематика концептуалізації наукового знання не є периферійною для теоретико-правової науки, виходячи як з її сутнісного призначення, так і враховуючи актуальний стан її розвитку та перспективи, а також – з огляду на специфіку самого явища національної безпеки як системного, комплексного, полідисциплінарного (з погляду досліджуваності).

Йдеться, передусім, про те, що сучасні умови суспільного і державного розвитку об'єктивно вимагають переосмислення та концептуалізації наукових ідей і поглядів, що торкаються сутності та значення чинників, які впливають на формування й розвиток правових феноменів [50, с.14]. Крім того, наукова проблематика розвитку правових явищ та процесів охоплює широке коло саме концептуальних питань, включаючи зміст доктринальних підходів до аналізу правових явищ, виявлення нових тенденцій у сфері правового регулювання суспільних відносин, що є запорукою відмежування істинно наукових знань про правові явища від інших форм пізнання дійсності [51, с.20; 15, с.86].

Так, у сучасній науці під концептуалізацією національної безпеки розуміють особливу процедуру введення онтологічних уявлень в деякий масив емпіричних даних, які забезпечують теоретичну організацію знання і схематизацію зв'язку понять, що відображають можливі тенденції змін референтного поля соціального явища – "національна безпека", як об'єкта, що дозволяє формулювати гіпотези про його природу та характер взаємозв'язків з іншими явищами [52, с.18]. В основі концептуалізації зазвичай лежить наукове конструювання концептів та смислів, які часом співіснують як опонуючі, а

часом "нанижуються" один на одного як взаємодоповнювальні. Як зазначає український дослідник К.В. Горобець, у праві "концепт є фактором смислоутворення, а тому системне уявлення про право на основі різних концептів зумовлює й різні варіанти бачення його структури та субстрату (кола феноменів, які включає в себе право)" [27, с.213]. Відповідно, в основу методології концептуалізації феномену національної безпеки у теоретико-правовому вимірі має бути покладена полідіалогічна інституційно-цивілізаційна парадигма як концептуальна основа з'ясування сутності соціального явища, яке позначають цим концептом [52, с.25].

Активне запровадження до наукового обігу поняття "концептуалізація національної безпеки як правового феномену" та послугоування ним у межах теоретико-правової науки передбачає, з одного боку, суттєву формалізацію нової інформації про предмет дослідження, узагальнення нових фактів і відомостей, обґрунтованості та відмінності порівняно з іншими правовими феноменами, а, з другого боку, це передбачає створення теоретичної моделі, сформованої на основі акумуляції і подальшого розвитку низки ключових теоретико-правових ідей, що лежать в основі всього правового регулювання [15, с.99]. При цьому особливо важливим видається додержання наукових принципів незаангажованості, інклюзивності, поєднання концептуалізму із конкретно-прикладними методами дослідження, синтетизм та поліваріантність гіпотез, поєднання елементів традиційної (класичної) юридичної методології із елементами постмодерної (некласичної) юридичної методології [10, с.48]. При зазначеній концептуалізації національної безпеки важливо забезпечити таке поєднання теоретичних і прикладних аспектів проблеми, щоб на основі встановлення її ролі, функціонального призначення, форм прояву тощо "виробити і уточнити відповідні понятійні категорії, обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практику його застосування" [53, с.51].

Якщо ж зважити на роль категорії національної безпеки в онтологічному, феноменологічному, ціннісному, цивілізаційному, антропологічному та інших вимірах (зрізах), то маємо дійти висновку про її істотне методологічне значення для теоретико-правової науки загалом і придатність означеного феномену до концептуалізації в рамках науково-правового дискурсу. На наш погляд, стан придатності феномену національної безпеки до концептуалізації в рамках науково-правового дискурсу зумовлений такими об-

ставинами.

1. Сама категорія національної безпеки спроможна сполучити внутрішньодержавні та міжнародні форми буття права як глобального цивілізаційного феномену, його лімітуючий по відношенню до насильства характер і в цьому виявити гуманістичний потенціал права як загальносоціального цивілізаційного феномену. Зрозуміло також, що національна безпека є поняттям, що є сумісним із будь-яким типом праворозуміння та будь-якою парадигмою розвитку права, хоч і має в межах кожного з них свої своєрідні прояви. У правовому сенсі, як правова категорія, що позначає специфіку буття цього суспільного феномену, національна безпека також акумулює правовий потенціал з точки зору "його призначення і можливостей оптимальної організації всіх сторін соціального життя" [54, с.10]. Тим часом правове забезпечення національної безпеки наочно демонструє універсальні якості права, адже воно однаковою мірою стосується усіх соціальних акторів, приборкує руйнівні сили як за рахунок правової діяльності держави та її інституційних спроможностей, так і самотійно – у складних комунікаціях із державою, які варто вважати стратегічними комунікаціями правового змісту" [2, с.123].

2. Безумовно, національна безпека як явище найвищого соціального порядку має універсальний правовий характер, висвітлюючи як різні модуси юридичного буття особистості, суспільства і держави, так і поєднуючи їх, сполучаючи ці модуси, ув'язуючи їх в системну єдність, здатну гарантувати безпечне середовище життя та функціонування (діяльності) як для особистості, так і для її колективних утворень – суспільства і держави.

Проте за сучасних умов непоодинокими є випадки, коли в силу тих чи інших причин "державна монополізує багато у чому вирішення питань національної безпеки. Наслідком такої монополізації можуть бути реальні факти ігнорування потреб особистості стосовно безпечних умов існування, що формує в кінцевому результаті соціальний конфлікт, вирішення якого стає можливим виключно у спосіб протистояння, результати якого не можуть бути прогнозованими. Попередити конфлікт, або ж вирішити його у фазі розвитку має здатність лише право, нормативи і цінності якого мають універсальне значення як для особистості, так і для суспільства і держави" [2, с.72]. Саме тому концептуалізацію національної безпеки є сенс проводити саме виходячи з теоретико-правових

засад, на фундаменті загальнотеоретичної юриспруденції. Саме вона сприяє юридизації ключових безпекових відносин у суспільстві, їх належній упорядкованості, подоланню дефіциту правового регулювання та усуненню надмірного державного інтервенціонізму до безпекової сфери на шкоду особистісному та/чи суспільному модусам національної безпеки.

Тож не випадково як на науковому, так і на нормативно-правовому рівнях спостерігаємо небачене для інших наскрізних правових категорій розмаїття "палітри" концепцій, стратегій, "дорожніх карт" тощо, себто документів саме узагальнюючо-концептуального характеру, які відображають найбільш істотні з точки зору динаміки процеси розвитку суспільних явищ, охоплених "предметним полем" національної безпеки.

3. Категорія національної безпеки, як уже було показано, має міждисциплінарний характер. Відтак, в межах правничої науки вона потребує фундаментальної розробки саме на рівні теорії права, здатної максимально узагальнити найістотніші риси, властиві відповідному суспільному явищу. Відповідно, дослідження питань правового значення національної безпеки, її місця в правовій системі суспільства, співвідношення із державою, державним примусом, правопорядком та іншими суміжними явищами зумовлює комплексний науковий підхід до осмислення правових закономірностей виникнення, функціонування, видозмін та трансформацій означеного феномену. Зрозуміло, що теорія права, за такого підходу, не може не послуговуватися і міждисциплінарною методологією, орієнтованою, перш за все, на загальносоціальні аспекти функціонування й розвитку національної безпеки. Тому за сучасних умов розвитку національної безпеки, ґрунтованої на національних інтересах, синхронізованої із розвитком правових умов діяльності людини та суспільства, їх тісної взаємодії із державою, а також із системою міжнародної безпеки, її вже неможливо досліджувати поза залученням актуальних напрацювань зроблених у межах синергетики, феноменології, аксіології, антропології, інших напрямів соціогуманітарного знання.

Об'єктивно зумовлений такою міждисциплінарною ситуацією, пошук синтетичних методологічних моделей, які б дозволили виявити багатоаспектність національної безпеки прямо підводить нас до необхідності концептуалізації наукового знання про згадане явище. Така концептуалізація позначатиме найвищий рівень

науково-теоретичного узагальнення найістотніших рис, властивостей, форм прояву природу національної безпеки в системі суспільних відносин, що мають необхідний, цілеспрямований та закономірний характер. У цьому сенсі вияв правової природи національної безпеки саме як правового феномену здатне наблизити дослідника до пізнання й опанування тими правовими закономірностями, які є характерними саме для даного феномену.

Така концептуалізація, з нашої точки зору, буде найбільш плідною та адекватною саме в межах загальнотеоретичної юриспруденції, адже саме вона здатна відтворити всю систему правових закономірностей, які б мали універсальне значення для функціонування національної безпеки як особливого динамічного стану суспільного життя. У межах теорії права єдино можлива така концептуалізація національної безпеки, яка б дозволяла осмислювати й особливості проникнення національно-безпекових закономірностей у сферу регулювання окремих галузей права, передусім конституційного, адміністративного, інформаційного, воєнного тощо.

Отже, категорія "концептуалізація національної безпеки" відображає найсуттєвіші, з точки зору теорії права, правові (державно-правові) закономірності виникнення, функціонування та змін, що їх зазнає явище національної безпеки в системі суспільних відносин, що мають необхідний, цілеспрямований та закономірний характер. Відповідно, концептуалізація національної безпеки передбачає, що сферу безпекових відносин що складається в суспільстві, слід досліджувати з точки зору теорії права (змістовно-теоретично), на базі чого можна виявити сутність та ознаки національної безпеки як самостійної юридичної категорії, а також розглянути особливості функціонування безпекових суспільних відносин з точки зору права – як відносин, урегульованих правом.

Природа та діалектика концептуалізації феномену національної безпеки

Прагнучі концептуалізувати теоретико-правове знання щодо національної безпеки як складноорганізованого та поліфункціонального суспільного феномену, що пронизує ключові модуси існування людини, суспільства та держави, ми маємо виходити з того, що нині триває активний пошук нової парадигми знань у галузі націобезпекознавства, що прагне поєднати й акумулювати найновітніші соціально-філософські та спеціально-наукові розробки й

бачення перспектив розвитку не лише національно обмежених державних утворень, але й виявити особливості національної безпеки у постнаціональну добу, коли вплив політичних націй на системи державного суверенітету, організації державної влади та правове влаштування суспільного життя поступається місцем іншим суспільним впливам.

Безумовно, концептуалізація феномену національної безпеки як правового має спиратися на ретельно проведене наукове узагальнення всього комплексу факторів, які впливають на інституціалізацію, функціонування (у тому числі дисфункції) національної безпеки в найширшому суспільному і міжнародному контекстах, враховувати "багатошаровість" національної безпеки на особистісному, суспільному та державному рівнях, модифікації системи національних інтересів як базису формування й центрування державно-правових зусиль щодо забезпечення національної безпеки як певної системної цілісності. У цьому контексті абсолютно слушною видається думка академіка О.В. Петришина, що "ігнорування багатофакторності чинників соціального розвитку призводить до штучного звуження сфери правового регулювання виключно до функціонування державного механізму, який у сучасному суспільстві вже не може виступати єдиним (монопольним) провідником нормативної правової енергії у суспільні відносини. Останнє не залишає простору для автономного регулювання – ініціативної діяльності громадян та їх об'єднань, функціонування громадянського суспільства та системи місцевого самоврядування. Натомість відрив права від активних носіїв – індивідів, які наділені власними інтересами та свідомістю, компенсується покладенням на владу неадекватних їй призначенню у демократичній державі надзвичайних завдань, надмірною концентрацією силового впливу в руках органів державної влади, авторитарними та бюрократичними методами вирішення будь-яких питань життєдіяльності суспільства" [55, с.18–19]. Окреслена закономірність рельєфно відображена у відриві правових регуляторів від повсякденної діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, що не могло не призвести до виникнення завищених очікувань від державної влади, яка у критичні моменти загроз національній безпеці України у 2014 році виявилася фактично безпорадною з точки зору своєчасного, оперативного та ефективного реагування на зазначені загрози, зокрема у воєнній сфері, що "стрімко загострилися в усіх сферах і

набули комплексного масштабного характеру" [56, с.135].

Теоретична цінність теоретико-правового дослідження буде тим більшою, що щільніше воно буде, з одного боку, зіперте на виявлення загальносистемних особливостей такого поліаспектного та багатофункціонального суспільного явища, яким є національна безпека, а з другого боку, враховуватиме сучасні процеси синергетики, відмови від домінування в юриспруденції логоцентризму [57, с.34; 58], а також з огляду на актуальні процеси релятивізації [59], деформалізації [60, с.176], антропологізації [61], глобалізації права загалом та правових явищ зокрема [62, с.6]. Адже сучасна юриспруденція обслуговує світ, основними характеристиками якого вважаються децентралізація, фрагментація, плюралізм, еклектика, множинність, невизначеність, переривчастість, мінливість, елімінація суб'єкта тощо [63, с.55; 57, с.31–60]. Тож, якщо ключовими настановами класичної методології правознавства донедавна вважалися об'єктивізм, детермінізм, логоцентризм, механіцизм, фундаменталізм і догматизм, то визначальні характеристики неklasичної моделі гносеологічних настанов є нині діаметрально протилежними – релятивізм, множинність, нелінійність та альтернативність. Саме з таких – неklasичних – наукових позицій варто переосмислювати діалектику співвідношення закономірного і випадкового у сфері національної безпеки, реальних та потенційних загроз, співвідношення національної та міжнародної безпеки тощо. Означені категорії – починаючи з поняття національної безпеки – постають як нетипові, несподівані, ймовірнісні (вірогіднісні), нелінійні тощо. За таких умов і сама сфера суспільних відносин, що їх охоплює категорія національної безпеки, постає як відкрита нестабільна система, розвиток якої характеризується різним, часом хитким, невизначеним, нестабільним, співвідношенням елементів безпеки і небезпеки, рухливим поєднанням процесів організації і дезорганізації [64, с.54]. При цьому відкритість системи національної безпеки є відносною: "відносна відкритість та водночас замкненість системи національної безпеки вимагає відповідних механізмів саморегулювання для підтримання стану рівноваги, цілісності, єдності компонентів. Безумовно, що саморегуляція системи національної безпеки не може замінити цілеспрямованої діяльності держави й громадянського суспільства щодо забезпечення національної безпеки, особливо у випадках ви-

никнення та існування реальних загроз. Проте така цілеспрямована діяльність не виключає, а навпаки, заохочує усі можливі позасистемні, здебільшого автономні засоби впливу на підтримання або ж відновлення цілісності системи національної безпеки" [2].

Нестабільності, хиткості такій системі додає неодноразово засвідчений та констатований антагонізм зусиль державних та недержавних акторів із забезпечення національної безпеки, а так само неоднорідності зусиль, спрямованих на забезпечення колективної (глобальної, міжнародної, регіональної) та національної безпеки. Так, національна безпека за сучасних умов сама є дуже нестабільною категорією: поступово особливу "вагу набуває колективна безпека, що пов'язане зі зміною характеру війн та обмеженими потенційними можливостями окремих держав вирішувати функцію захисту власної території без підтримки міжнародної спільноти" [1, с.76]. Тож власне національна безпека постає як у край відносно явище, і не стільки як стабільний стан захищеності суспільних відносин, скільки як хитка (й не завжди поновлювана) рівновага загроз і реакцій на них.

Загальнотеоретичний аналіз основних елементів і зв'язків, які забезпечують національній безпеці як складно організованому правовому явищу системну цілісність, ефективність, збереження її функцій при впливі на неї комплексу різноманітних та різновекторно діючих чинників середовища, дає підстави характеризувати національну безпеку як відкриту динамічну систему. Такий підхід постає фундаментальною теоретико-методологічною основою, яка не лише виявляє межі догматичних можливостей, але й зумовлює адекватне усвідомлення того, що національна безпека – це у край динамічний суспільний феномен, який перебуває у щільному взаємозв'язку із середовищем – усім комплексом суспільних відносин, причому особливості та алгоритми такого зв'язку безупинно змінюються.

Сфера національної безпеки, перебуваючи під впливом правових регуляторів, здатна як до розширення, так і до "стиснення". Тому завдання загальнотеоретичної юриспруденції полягає не в довільному конструюванні якогось довільно взятого, абстрактного взірця (моделі), відірваного від реальності життя, і не в констатації наявного стану національної безпеки як найбільш раціональної та єдино можливої, а в спробі вловити цю мінливу, динамічну логіку "розширень" і "стиснень" поля національної безпеки, зміни глибини і сенсу безпекових відносин і процесів, що

відбуваються. За такого підходу "усе більш очевидною стає необхідність відмови від правового універсалізму, наївного реалізму і натуралізму, пошуку "істинної", "кінцевої", "абсолютної реальності" [65, с.110], а надто у сфері національної безпеки, що зазнає швидкоплинних і часом малопередбачуваних змін, що часто фіксуються на конкретно-історичному (подієвому) рівні, але мало осмислюються в розрізі співвідношення випадкового та закономірного у праві. При цьому стає також очевидним, що "будь-яка теорія, доктрина не в змозі описати свій об'єкт дослідження, виключаючи при цьому можливість додаткового альтернативного методологічного і теоретичного підходів. Аналіз проблем сучасної методології юридичної науки дозволяє зробити висновок про те, що її особливості зумовлені різноманітністю пізнавальних завдань у правовій сфері, що впливають насамперед із концепцій і теорій праворозуміння" [15, с.86]. У цьому контексті концептуалізація феномену національної безпеки об'єктивно вимагає цілісного та збалансованого вивчення кожного питання з точки зору теорії, законодавства та практики його застосування. При цьому основна увага повинна концентруватися на дослідженні саме актів законодавства та актів правозастосовної діяльності суб'єктів публічно-владних повноважень [66, с.140–141].

Поряд із цим, концептуалізація феномену національної безпеки у правовій площині має подолати надмірний об'єктивізм правової науки і відірваність безпекових феноменів від актуального досвіду людини, що на практиці призводить до безвідповідальності суб'єктів національної безпеки за стан останньої. Складна об'єктивно-суб'єктивна природа та органічна єдність онтологічного, гносеологічного і логічного аспектів відображення проблем національної безпеки зумовлює, на думку Г.П. Ситника, необхідність використання геополітичного, інституціонального, глобалізаційного, системного, діяльнісного, синергетичного підходів, а також врахування принципів стійкого розвитку соціальних систем та результатів філософського, політологічного, правового і ціннісно-етичного аналізу механізмів забезпечення їх безпеки [52, с.20–21]. Зокрема, на перший план відтак поступово виходять комунікативні стратегії пізнання, які підносять роль і вагу суб'єктивного чинника в системі національної безпеки, суб'єктивують її, ставлять у вирішальну залежність від комунікативної взаємодії між різними акторами системи забезпечення національної

безпеки. Відповідно, близькими до цих уявлень виявляються уявлення щодо релятивізації національної безпеки – її залежність від соціокультурного контексту, від зовнішніх і внутрішніх загроз, які тісно взаємодіють із реакціями на них з боку суб'єктів забезпечення національної безпеки. При цьому слід уникати надмірної ідеалізації довільно сконструйованих моделей національної безпеки як інваріанту правового ідеалізму. Потреба в застосуванні реалістичних і прагматичних підходів добре простежується при науковому аналізі невідповідностей, наприклад, між задекларованими міжнародно-правовими принципами забезпечення національної безпеки суверенних держав та реальною спроможністю міжнародного співтовариства забезпечити їх реалізацію. Відтак, "в умовах, що склалися, проблему забезпечення і захисту суверенітету й територіальної цілісності кожна держава вирішує власними силами та засобами" [67, с.164].

Додамо до цього і те, що юридична наука не повинна "затискатися" виключно в рамках власної догматики, а має включати у свій інтелектуальний простір інтердисциплінарний методологічний плюралізм соціальних і гуманітарних досліджень – феноменології, герменевтики, антропології, структуралізму і ін. Так, згідно з П.П. Богуцьким, першорядне значення слід надати концептуалізації права національної безпеки як якісно новому нормативному витвору людської думки. Відповідно, концептуальне бачення права національної безпеки полягає не лише у пошуках його онтологічного значення серед емпіричних вихідних безпекового стану, але й у сутнісному сприйнятті взаємозв'язку права і держави, що, на думку вченого, є вкрай важливим [2, с.72]. Концептуалізація права національної безпеки полягає, за П.П. Богуцьким, насамперед в усвідомленні емпіричної основи національної безпеки з подальшим її онтологічним осмисленням у правовому вимірі на підставі відповідних методологічних підходів, що має наслідком формування концепції [24, с.33].

Не заперечуючи проти самої можливості проведення концептуалізації права національної безпеки, мусимо застерегти проти ототожнення зазначеної операції із концептуалізацією національної безпеки як такої. На наш погляд, концептуалізація національної безпеки не вичерпується лише нормативною його стороною (проявом). Очевидно, варто погодитися з позицією А.І. Кормича, який зазначив, що відповідна концептуалізація "нерозривно пов'язана з теорі-

ями і практикою забезпечення безпеки держави в різних вимірах та на різних рівнях" [1, с.77]. Відповідно, до сфери концептуалізації слід залучати не так і стільки самі норми права, що є проявами юридичної догматики, скільки реально існуючі суспільні відносини, що цими нормами охоплюються й опосередковуються, адже право, за словами американського вченого-правника Б. Таманаги (Tamanaha, 2011), "живе в суспільстві" [68]. Тож мова йде про певне поєднання нормативно-правового та соціолого-правового підходів до осмислення концептуалізації національної безпеки як ключового правового явища сучасності, диференціації модусів його буття та прогнозування перспектив його розвитку.

При цьому власне правове регулювання системи безпекових відносин має спрямовуватися не лише на попередження загроз національній безпеці, але і на здійснення комплексу заходів із зміцнення, розвитку правової сфери здійснення (реалізації) прав і свобод людини і громадянина, матеріальних і духовних цінностей суспільства, конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави [69, с.142]. Тобто такому регулюванню має бути властивий активний прогностичний характер, причому навіть більшою мірою, аніж це спостерігається загалом для правового регулювання суспільних відносин у сучасних умовах.

Висновки

1. Методологічні підвалини дослідження національної безпеки є фундаментальними засадами розкриття онтологічних (сутнісних), феноменологічних (форм зовнішнього прояву), аксіологічних (ціннісних), структурних та функціональних, інституціональних та нормативно-правових аспектів проблематики.

2. Категорія "концептуалізація національної безпеки" відображає найсуттєвіші правові (державно-правові) закономірності виникнення, функціонування та змін національної безпеки в системі суспільних відносин, що характеризуються цілеспрямованістю та закономірністю.

3. Феномен національної безпеки полягає в її співвідношенні із міжнародною безпекою; окресленні національних інтересів та конституційних цінностей як об'єктів національної безпеки; науковій верифікації новітніх загроз та встановленню оптимальних правових способів їх відвернення.

Конфлікт інтересів

На думку автора конфлікт інтересів відсутній.

Вираз вдячності

Стаття виконана в межах дисертаційного дослідження автора відповідно до плану науково-

дослідної роботи Харківського національного університету внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кормич А. І. Безпекова детермінанта суверенітету держави. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 75–78.
2. Богуцький П. П. Концептуалізація права національної безпеки як системної цілісності. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 72–76.
3. Сушко В. А. Угрозы и риски национальной безопасности: методология социологического исследования. *Высшее образование, социальные науки и национальная безопасность*: сб. науч. тр. / ФГБОУ ВО "ИГУ". Иркутск: Изд-во ИГУ, 2018. С. 132–140.
4. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навчальний посібник. К.: Вид-во Європ. ун-та, 2003. 208 с.
5. Общая теория национальной безопасности / под общ. ред. А. А. Прохожева. Москва: РАГС, 2000. 344 с.
6. Кружков А. П. Социально-философские аспекты создания безопасной среды : дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Саранск, 2009. 153 с.
7. Моздаков А. Ю. Социально-философские аспекты проблемы безопасности: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Великий Новгород, 2008. 149 с.
8. Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2019. 211 с.
9. Кружков А. П. Создание безопасной среды региона. <https://regionsar.ru/ru/node/258>
10. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті плюралізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: Рік-У, 2018. 440 с.
11. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 23 с.
12. Satish Chandra & Rahul Bhonsle (2015). National Security: Concept, Measurement and Management, Strategic Analysis, 39:4, 337-359. <https://doi.org/10.1080/09700161.2015.1047217>
13. Grizold, A. (1994). The Concept of National Security in the Contemporary World. *International Journal on World Peace*, 11(3), 37-53. <http://www.jstor.org/stable/20751984>
14. Kim R. Holmes What Is National Security? https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf
15. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01, 12.00.02. Київ, 2017. 503 с.
16. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
17. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 444 с.
18. Башук В. В. Національна безпека України в умовах формування громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2014. 20 с.
19. Гулай В. В. Концептуалізація немілітарних ризиків національній безпеці України в реаліях реалізації Російською Федерацією стратегії гібридної війни. *Міжнародні відносини. Серія "Політичні науки"*. 2017. № 13. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2997
20. Горбатенко В. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття. *Політ. Менеджмент*. 2005. № 1. С. 3–13.
21. Сокурено В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 570 с.
22. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. С. 618–619.
23. Фальковський А. О. Підходи в сфері посткласичної методології юриспруденції. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 54–59.
24. Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 445 с.
25. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность. М.: Эдиториал УРСС, 1997. 160 с.

26. Поляков А. В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход: курс лекций. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 863 с.
27. Горобець К. В. Концепт права: спроба системної інтерпретації. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 211–223.
28. Balzacq T., 2003. Qu'est-ce que la sécurité nationale? *Revue internationale et stratégique*, 4(52), p. 33–50.
29. Czuryk, M., Dunaj, K., Karpiuk, M. & Prokop K., 2016. Bezpieczeństwo państwa: zagadnienia prawne i administracyjne. Olsztyn: Wydział Prawa i Administracji UWM. 328 s.
30. Дзюбань О. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення: монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.
31. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика: монографія / за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2007. 669 с.
32. Паламарчук М. Національна безпека: застосування широкого і вузького підходів. *Політичний менеджмент*. 2011. № 2. С. 128–135.
33. Возжеников А. В. Национальная безопасность (теория, политика, стратегия): моногр. М.: НПО Модуль, 2000. 240 с.
34. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18–24.
35. Смолянук В. Ф. Системні засади національної безпеки. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. 2018. № 2 (37). С. 107–126.
36. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір: монографія. К.: ПАРАПАН, 2011. 378 с.
37. Манилов В. А. Безопасность в эпоху партнерства: монография. М.: ТЕППА, 1999. 368 с.
38. Brown H. Thinking About National Security. *Defense and Foreign Policy in a Dangerous World*. Colorado, 1983. 288 p.
39. U.S. National Security: A Framework for Analysis / Ed. By D.J. Kauffman, J. McKittrick, T. Leney. Lexington (Mass), 1985. 612 p.
40. Чапчиков С. Ю. Концептуальные основания национальной безопасности и механизм ее обеспечения: теоретико-правовое исследование: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Курск, 2018. 412 с.
41. Куц Г. М. Концептуалізація понять "національна безпека" і "державна безпека" у політико-правовому дискурсі. *Сучасне суспільство: політ. науки, соціол. науки, культуролог. науки*: зб. наук. пр. Харків. 2020. № 1 (20). С. 139–153.
42. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянук та ін. ; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.
43. Соснін О. В., Воронкова В. Г. Концептуалізація взаємовідносин "людина-суспільство", "суспільство-людина", "людина-природа" у мінливому інформаційно-комунікативному просторі. *Ідея і дія : погляд Ф./П./П./С./:* колективна монографія / за заг. ред. О. А. Івакіна, Д. В. Яковлева. Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2017. С. 141–153.
44. Понятие концептуализации. <http://zinki.ru/book/kognitivnayalingvistika/ponyatie-konceptualizacii>
45. Парій Є. В. Поняття концептуалізації та типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 45. С. 339–340.
46. Кружков А. П. Концептуализация исследования понятий "безопасность" и "безопасная среда" в социальной философии. *Сборник материалов XII международной научно-практической конференции, посвященной году гражданской обороны*. Иваново: ФГБОУ ВО Ивановская пожарно-спасательная академия ГПС МЧС России, 2017. С. 646–649.
47. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 711 с.
48. Грушко І. Концептуалізація національних інтересів у теорії міжнародних відносин. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. № 2 (8). С. 6–17.
49. Власов Д. В. Концептуализация понятий и их употребление в правовой сфере. http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2012/5/Vlasov_Conceptualization-of-Notions
50. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. С. 14.
51. Іваненко О. В. Теоретико-методологічний аналіз обов'язкових компонентів елементного складу загальної теорії держави і права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 18–22.
52. Ситник Г. П. Концептуалізація соціального явища – національна безпека в теорії і практиці публічного управління. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2019. №1-2(21-22). С. 8–30.

53. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2019. 268 с.
54. Клевцов С. В. Идея правопорядка в юридической теории: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2008. 24 с.
55. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 15–29.
56. Сіцінський Н. А. Державне управління забезпеченням національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції: дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2020. 642 с.
57. Кутырев В. А. Философия постмодернизма: научно-образовательное пособие для магистров и аспирантов гуманитарных специальностей. Нижний Новгород: Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2006. 95 с.
58. Кисельов М. М. Логоцентризм. *Енциклопедія Сучасної України*/ гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=56161
59. Тимошенко В. І. Релятивізм правовий. *Юридична енциклопедія*: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. 736 с.
60. Галабала М. В. Тенденції розвитку науки кримінального права України в період після відновлення державної незалежності (питання загальної частини). *Форум права*. 2012. № 4. С. 171–178. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_28
61. Завальнюк В. В. Антропологізація права як тенденція розвитку юриспруденції сучасної України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2019. 499 с.
62. Рабінович П. М. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи. *Вісник Акад. правових наук України*. 2002. Вип. 4 (31). С. 4–10.
63. Сорокин В. В., Кутявина М. Н. Толкование права в интерпретации постмодернизма. *Российский журнал правовых исследований*. 2018. № 2 (15). С. 54–57.
64. Гураленко Н. А. Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.12. Чернівці, 2016. 393 с.
65. Сердюк О. В. Концептуалізація соціальності права в сучасних інтегративних парадигмах: П. Бурд'є, Ю. Габермас, Е. Гідденс. *Проблеми філософії права*. 2006–2007. Том IV–V. С. 107–112.
66. Берназюк Я. Методологія проведення наукових досліджень у сфері конституційного права на сучасному етапі: визначення основних завдань. *Право України*. 2014. № 11. С. 136–144.
67. Дахно О. Ю. Політика забезпечення територіальної цілісності України (теоретико-методологічний аналіз): дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ, 2020. 199 с.
68. Tamanaha B. Z. A Vision of Socio-Legal Change: Rescuing Ehrlich from 'Living Law'. *Law and Social Inquiry*. 2011. № 1. P. 297–318.
69. Соколова С. Н. Феноменология безопасности современного общества. Пинск: ПолесГУ, 2013. 183 с.

REFERENCES

1. Kormych, A. I. (2018). Bezpekova determinanta suverenitetu derzhavy [Security determinant of state sovereignty]. In: Ulyanova, H. O. (Red.). *Pravovi ta instytutsiyni mekhanizmy zabezpechennya rozvytku Ukrayiny v umovakh yevropeyskoyi intehtatsiyyi: materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyyi* (m. Odesa, 18 travnya 2018 r.) U 2-kh t. T. 1. Odesa: Vydavnychyy dim "Helvetyka" (s. 75–78) (in Ukr.).
2. Bohutskyy, P. P. (2018). Kontseptualizatsiya prava natsionalnoyi bezpeky yak systemnoyi tsilisnosti [Conceptualization of the law of national security as a system integrity]. In: Ульянова, Г. О. (Red.). *Pravovi ta instytutsiyni mekhanizmy zabezpechennya rozvytku Ukrayiny v umovakh yevropeyskoyi intehtatsiyyi: materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyyi* (m. Odesa, 18 travnya 2018 r.) U 2-kh t. T. 1. Odesa: Vydavnychyy dim "Helvetyka" (s. 72–76) (in Ukr.).
3. Sushko, V. A. (2018). Ugrozy i riski natsionalnoyi bezopasnosti: metodologiya sotsiologicheskogo issledovaniya [Threats and Risks to National Security: Methodology of Sociological Research]. In: *Vyssheye obrazovaniye, sotsialnye nauki i natsionalnaya bezopasnost: sb. nauch. tr. Irkutsk: Izd-vo IGU* (s. 132–140) (in Ukr.).
4. Lipkan, V. A. (2003). *Bezpekoznavstvo* [Security Studies]. Navchalnyy posibnyk. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-ta (in Ukr.).
5. Prokhozhev, A. A. (Red.). (2000). *Obshchaya teoriya natsionalnoyi bezopasnosti* [General theory of national security]. Moskva: RAGS (in Russ.).
6. Kruzhkov, A. P. (2009). *Sotsialno-filosofskiye aspekty sozdaniya bezopasnoy sredy* [Socio-philosophical

- aspects of creating a safe environment]. Candidates thesis (09.00.11). Saransk (in Russ.).
7. Mozdakov, A. YU. (2008). *Sotsialno-filosofskiy aspekt problemy bezopasnosti* [Socio-philosophical aspects of the security problem]. Candidates thesis (09.00.11). Velikiy Novgorod (in Russ.).
8. Kravchuk, O. YU. (2019). *Zahrozy ta vyklyky politychniy bezpetsi Ukrainy v umovakh hibrydnoyi viyny* [Threats and challenges to the political security of Ukraine in a hybrid war]. Candidates thesis (23.00.02). Odesa (in Ukr.).
9. Kruzhkov, A. P. *Sozdaniye bezopasnoy sredy regiona* [Creation of a safe environment in the region]. <https://regionsar.ru/ru/node/258> (in Russ.).
10. Savchyn, M. (2018). *Suchasni tendentsiyi konstytutsionalizmu u konteksti plyuralizatsiyi ta pravovoho plyuralizmu* [Modern tendencies of constitutionalism in the context of pluralization and legal pluralism]. Monohrafiya. Uzhhorod: Rik-U (in Ukr.).
11. Pendyura, M. M. (2006). *Natsionalna bezpeka Ukrainy v konteksti suchasnykh yevropeyskykh heopolitychnykh transformatsiy* [National security of Ukraine in the context of modern European geopolitical transformations]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
12. Satish Chandra & Rahul Bhonsle (2015). National Security: Concept, Measurement and Management, Strategic Analysis, 39:4, 337-359. <https://doi.org/10.1080/09700161.2015.1047217>
13. Grizold, A. (1994). The Concept of National Security in the Contemporary World. *International Journal on World Peace*, 11(3), 37–53. <http://www.jstor.org/stable/20751984>
14. Kim R. Holmes What Is National Security? https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf
15. Podorozhna, T. S. (2017). *Pravovyy poryadok: teoretyko-metodolohichni zasady konstytutsionalizatsiyi* [Legal order: theoretical and methodological principles of constitutionalization]. Doctor's thesis (12.00.01, 12.00.02). Kyiv (in Ukr.).
16. Antonov, V. O.; Shemshuchenko, YU. S. (Red.). (2017). *Konstytutsiyno-pravovi zasady natsionalnoyi bezpeky Ukrainy* [Constitutional and legal principles of national security of Ukraine]. Monohrafiya. Kyiv: TAJKOM (in Ukr.).
17. Bulkat, M. S. (2019). *Teoretyko-pravovi zasady sudovoyi vlady: suchasnyy kontsept* [Theoretical and legal principles of the judiciary: a modern concept]. Doctor's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
18. Bashuk, V. V. (2014). *Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh formuvannya hromadyanskoho suspilstva* [National security of Ukraine in the conditions of formation of civil society]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.12). Lviv (in Ukr.).
19. Hulay, V. V. (2017). Kontseptualizatsiya nemilitarynykh ryzykiv natsionalniy bezpetsi Ukrainy v realiyakh realizatsiyi Rosiyskoyu Federatsiyeyu stratehiyi hibrydnoyi viyny [Conceptualization of non-military risks to the national security of Ukraine in the realities of the Russian Federation's implementation of the hybrid war strategy]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya "Politychni nauky"*, (13). http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2997 (in Ukr.).
20. Horbatenko, V. (2005). Postmodern i transformatsiya tsinnisnoyi osnovy lyudskoho buttya [Postmodernism and the transformation of the value basis of human existence]. *Polit. Menedzhment*, (1), 3–13 (in Ukr.).
21. Sokurenko, V. V. (2016). *Publichne administruvannya sferoyu oborony v Ukraini* [Public administration in the field of defense in Ukraine]. Doctor's thesis (12.00.07). Kyiv (in Ukr.).
22. Rabinovych, P. M. (2001). Metodolohiya yurydychnoyi nauky [Methodology of legal science]. In: Shemshuchenko YU. S. (Red.). *Yurydychna entsyklopediya: v 6 t.* Kyiv: Ukr. entsykl. (s. 618–619) (in Ukr.).
23. Falkovskyy, A. O. (2015). Pidkhody v sferi postklasichnoyi metodolohiyi yurysprudentsiyi [Approaches in the field of postclassical methodology of jurisprudence]. *Pravo i suspilstvo*, (5), 54–59 (in Ukr.).
24. Bohutskyy, P. P. (2020). *Teoretychni osnovy stanovlennya i rozvytku prava natsionalnoyi bezpeky Ukrainy* [Theoretical bases of formation and development of the law of national security of Ukraine]. Doctor's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
25. Yudin, E. G. (1997). *Metodologiya nauki. Sistemnost. Deyatel'nost* [Methodology of Science. Consistency. Activity]. Moskva: Editorial URSS (in Russ.).
26. Polyakov, A. V. (2003). *Obshchaya teoriya prava: Fenomenologo-kommunikativnyy podkhod* [General theory of law: Phenomenological-communicative approach]. Kurs lektsiy. SPb.: Yurid. tsentr Press (in Russ.).
27. Horobets, K. V. (2015). Kontsept prava: sprobа systemnoyi interpretatsiyi [The concept of law: an attempt at a systematic interpretation]. *Filosofiya prava i zahalna teoriya prava*, (1–2), 211–223 (in Ukr.).
28. Balzacq, T. (2003). Qu'est-ce que la sécurité nationale? *Revue internationale et stratégique*, 4(52), 33–50.

29. Czuryk, M., Dunaj, K., Karpiuk, M. & Prokop K. (2016). Bezpieczeństwo państwa: zagadnienia prawne i administracyjne. Olsztyn: Wydział Prawa i Administracji UWM. 328 s.
30. Dzoban, O. (2006). *Natsionalna bezpeka v umovakh sotsialnykh transformatsiy: metodolohiya doslidzhennya ta zabezpechennya* [National security in the conditions of social transformations: research and provision methodology]. Monohrafiya. Kharkiv: Konstanta (in Ukr.).
31. Sytnyk, H. P., Oluyko, V. M., & Vavrynychuk, M. P. (2007). Sytnyk, H. P. (Red.). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriya i praktyka* [National Security of Ukraine: Theory and Practice]. Monohrafiya. Khmelnytsky: Vyd-vo KHUUP (in Ukr.).
32. Palamarchuk, M. (2011). Natsionalna bezpeka: zastosuvannya shyroko i vuzkoho pidkhodiv [National security: application of broad and narrow approaches]. *Politychnyy menedzhment*, (2), 128–135 (in Ukr.).
33. Vozzhenikov, A. V. (2000). *Natsionalnaya bezopasnost (teoriya, politika, strategiya)* [National security (theory, policy, strategy)]. Monogr. Moskva: NPO Modul (in Russ.).
34. Honcharenko, O. M., Lysytsyn, E. M., & Vahapov, V. B. (2002). Ponyattya natsionalnoyi bezpeky v konteksti natsionalnykh interesiv Ukrainy [The concept of national security in the context of national interests of Ukraine]. *Nauka i oborona*, (1), 18–24 (in Ukr.).
35. Smolyanyuk, V. F. (2018). Systemni zasady natsionalnoyi bezpeky [Systemic principles of national security]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*, 2(37), 107–126 (in Ukr.).
36. Horlynsky, V. V. (2011). *Filosofiya bezpeky i staloho lyudskoho rozvytku: tsinnisnyy vymir* [Philosophy of security and sustainable human development: the value dimension]. Monohrafiya. Kyiv: PARAPAN (in Ukr.).
37. Manilov, V. A. (1999). *Bezopasnost v epokhu partnerstva* [Security in the era of partnership]. Monohrafiya. Moskva: TERRA (in Russ.).
38. Brown, H. (1983). Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World. Colorado. 288 p.
39. U.S. National Security: A Framework for Analysis / Ed. By D.J. Kauffman, J. McKittrick, T. Leney. Lexington (Mass), 1985. 612 p.
40. Chapchikov, S. YU. (2018). *Kontseptualnyye osnovaniya natsionalnoy bezopasnosti i mekhanizm yeye obespecheniya: teoretiko-pravovoye issledovaniye* [Conceptual foundations of national security and the mechanism of its provision: theoretical and legal research]. Doctors thesis (12.00.01). Kursk (in Russ.).
41. Kuts, H. M. (2020). Kontseptualizatsiya ponyat "natsionalna bezpeka" i "derzhavna bezpeka" u polityko-pravovomu dyskursi [Conceptualization of the concepts of "national security" and "state security" in political and legal discourse]. *Suchasne suspilstvo: polit. nauky, sotsiol. nauky, kulturoloh. nauky*, 1(20), 139–153 (in Ukr.).
42. Abramov, V. I., Sytnyk, H. P., & Smolyanyuk, V. F. et al.; Sytnyk, H. P. (Red.). (2016). *Hlobalna ta natsionalna bezpeka* [Global and national security]. Pidruchnyk. Kyiv: NADU (in Ukr.).
43. Sosnin, O. V., & Voronkova, V. H. (2017). Kontseptualizatsiya vzayemovidnosyn "lyudyna-suspilstvo", "suspilstvo-lyudyna", "lyudyna-pryroda" u minlyvom informatsiyno-komunikativnomu prostori [Conceptualization of the relationship "man-society", "society-man", "man-nature" in the changing information and communication space]. In: Ivakin, O. A., & Yakovlev, D. V. (Reds.). *Ideya i diya: pohlyad F./P./S./I.* Monohrafiya. Kherson: Vydavnychyy dim "Helvetyka" (s. 141–153) (in Ukr.).
44. *Ponyatiye kontseptualizatsii* [Conceptualization concept]. <http://zinki.ru/book/kognitivnayalingvistika/ponyatie-kontseptualizatsii> (in Russ.).
45. Pariy, YE. V. (2014). Ponyattya kontseptualizatsiyi ta typolohiy kontseptiv u suchasniy kohnityvniy linhvistytsi [The concept of conceptualization and typology of concepts in modern cognitive linguistics]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya: Filolohichna*, (45), 339–340 (in Ukr.).
46. Kruzhkov, A. P. (2017). Kontseptualizatsiya issledovaniya ponyatiy "bezopasnost" i "bezopasnaya sreda" v sotsialnoy filosofii [Conceptualization of the study of the concepts of "safety" and "safe environment" in social philosophy]. *Sbornik materialov KHÍ mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, posvyashchennoy godu grazhdanskoy oborony*. Ivanovo: FGBOU VO Ivanovskaya pozharno-spatatel'naya akademiya GPS MCHS Rossii (s. 646–649) (in Russ.).
47. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka* [Modern linguistics]. Terminolohichna entsyklopediya. Poltava: Dovkillya (in Ukr.).
48. Hrushko, I. (2020). Kontseptualizatsiya natsionalnykh interesiv u teorii mizhnarodnykh vidnosyn [Conceptualization of national interests in the theory of international relations]. *Mizhnarodni vidnosyny*,

- suspilni komunikatsiyi ta rehionalni studiyi*, 2(8), 6–17 (in Ukr.).
49. Vlasov, D. V. *Kontseptualizatsiya ponyatiy i ikh upotrebleniye v pravovoy sfere* [Conceptualization of concepts and their use in the legal sphere]. http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2012/5/Vlasov_Conceptualization-of-Notions (in Russ.).
 50. Bilozorov, YE. V., Vlasenko, V. P., Horova, O. B., Zavalnyy, A. M., & Zayats N. V. et al.; Husaryev, S. D., & Tykhomyrov, O. D. (Eds.). (2017). *Teoriya derzhavy ta prava* [Theory of State and Law]. Navch. posib. Kyiv: NAVS, Osvita Ukrainy (in Ukr.).
 51. Ivanenko, O. V. (2016). *Teoretyko-metodolohichnyy analiz obov'yazkovykh komponentiv elementnoho skladu zahalnoyi teorii derzhavy i prava* [Theoretical and methodological analysis of the mandatory components of the elemental composition of the general theory of state and law]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, (3), 18–22 (in Ukr.).
 52. Sytnyk, H. P. (2019). *Kontseptualizatsiya sotsialnoho yavlyshcha – natsionalna bezpeka v teorii i praktitsi publichnoho upravlinnya* [Conceptualization of a social phenomenon - national security in the theory and practice of public administration]. *Naukovyy chasopys Akademiyi natsionalnoyi bezpeky*, 1-2(21-22), 8–30 (in Ukr.).
 53. Perun, T. S. (2019). *Administrativno-pravovyy mekhanizm zabezpechennya informatsiyoi bezpeky v Ukraini* [Administrative and legal mechanism for information security in Ukraine]. Candidate's thesis (12.00.07). Lviv (in Ukr.).
 54. Klevtsov, S. V. (2008). *Ideya pravoporyadka v yuridicheskoy teorii* [The idea of law and order in legal theory]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.01). Moskva (in Russ.).
 55. Petryshyn, O. (2012). *Sotsialno-yurydychna pryroda prava* [Socio-legal nature of law]. *Pravo Ukrainy*, (1–2), 15–29 (in Ukr.).
 56. Sitsinsky, N. A. (2020). *Derzhavne upravlinnya zabezpechennam natsionalnoyi bezpeky Ukrainy u zovnishnopolitychniy sferi v umovakh yevropeyskoyi ta yevroatlantychnoyi inte-gratsiyi* [State management of national security of Ukraine in the foreign policy sphere in the conditions of European and Euro-Atlantic integration]. Doctor's thesis (25.00.02). Kyiv (in Ukr.).
 57. Kutyrev, V. A. (2006). *Filosofiya postmodernizma: nauchno-obrazovatelnoye posobiye dlya magistriv i aspirantov humanitarnykh spetsialnostey* [The philosophy of postmodernism: a scientific and educational guide for masters and graduate students of humanitarian specialties]. Nizhniy Novgorod: Izd-vo Volgo-Vyatskoy akademii gosudarstvennoy sluzhby (in Russ.).
 58. Kyselov, M. M. (2016). *Lohotsentryzm* [Logocentrism]. In: Dzyuba, I. M., Zhukovskyy, A. I., & Zheleznyak, M. H. et al. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrainy*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=56161 (in Ukr.).
 59. Tymoshenko, V. I. (2003). *Relyativizm pravovyy* [Legal relativism]. In: Shemshuchenko, YU. S. (Ed.). *Yurydychna entsyklopediya: u 6 t.* Kyiv: Ukrayinska entsyklopediya im. M. P. Bazhana, T. 5: P–S (in Ukr.).
 60. Halabala, M. V. (2012). *Tendentsiyi rozvytku nauky kryminalnoho prava Ukrainy v period pislya vidnovlennya derzhavnoyi nezalezhnosti (pytannya zahalnoyi chastyny)* [Trends in the development of the science of criminal law of Ukraine in the period after the restoration of state independence (issues of the general part)]. *Forum prava*, (4), 171–178. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_28 (in Ukr.).
 61. Zavalnyuk, V. V. (2019). *Antropolohizatsiya prava yak tendentsiya rozvytku yurysprudentsiyi suchasnoyi Ukrainy* [Anthropologization of law as a trend in the development of jurisprudence in modern Ukraine]. Doctor's thesis (12.00.01). Odesa (in Ukr.).
 62. Rabinovych, P. M. (2002). *Problemy transformatsiyi metodolohiyi vitchyznyanoho pravoznavstva: dosyahnennya, vtraty, perspektyvy* [Problems of transformation of methodology of domestic jurisprudence: achievements, losses, prospects]. *Visnyk Akad. pravovykh nauk Ukrainy*, 4(31), 4–10 (in Ukr.).
 63. Sorokin, V. V., & Kutyavina, M. N. (2018). *Tolkovaniye prava v interpretatsii postmodernizma* [Interpretation of the right of interpretation of postmodernism]. *Rossiyskiy zhurnal pravovykh issledovaniy*, 2(15), 54–57 (in Russ.).
 64. Huralenko, N. A. (2016). *Tsinnisno-smyslovi konstanty suddivskoho piznannya* [Value-semantic constants of judicial cognition]. Doctor's thesis (12.00.12). Chernivtsi (in Ukr.).
 65. Serdyuk, O. V. (2006–2007). *Kontseptualizatsiya sotsialnosti prava v suchasnykh inte-gratyvnykh paradymakh: P. Burdye, YU. Habermas, E. Hiddens* [Conceptualization of the sociality of law in modern integrative paradigms: P. Bourdieu, J. Habermas, E. Giddens]. *Problemy filosofiyi prava*, (4–5), 107–112 (in Ukr.).
 66. Bernazyuk, YA. (2014). *Metodolohiya provedennya naukovykh doslidzhen u sferi konstytutsiynoho prava na suchasnomu etapi: vyznachennya osnovnykh zavdan* [Methodology of conducting scientific research on the current stage: determining the main tasks].

- in the field of constitutional law at the present stage: definition of the main tasks]. *Pravo Ukrainy*, (11), 136–144 (in Ukr.).
67. Dakhno, O. YU. (2020). *Polityka zabezpechennya terytorialnoyi tsilisnosti Ukrainy (teoretyko-metodolohichnyy analiz)* [Policy of ensuring the territorial integrity of Ukraine (theoretical and methodological analysis)]. Candidate's thesis (21.01.01). Kyiv (in Ukr.).
68. Tamanaha, B. Z. (2011). A Vision of Socio-Legal Change: Rescuing Ehrlich from 'Living Law'. *Law and Social Inquiry*, (1), 297–318.
69. Sokolova, S. N. (2013). *Fenomenologiya bezopasnosti sovremennogo obshchestva* [The phenomenology of security in modern society]. Pinsk: PolesGU (in Russ.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 66 pp. 37–55 (1).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.4486522

http://forumprava.pp.ua/files/037-055-2021-1-FP-Zagumenna_6.pdf

http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_1_6.pdf

License (for files):

[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received:

15.01.2021

Revised:

03.02.2021

Available online:

10.02.2021

Cite as:

Загуменна, Ю. О. (2021). Концептуалізація феномену національної безпеки в теоретико-правовій науці: особливості сучасної методології. *Форум Права*, 66(1), 37–55. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4486522>

Zagumenna, Yu. O. (2021). Kontseptualizatsiya fenomenu natsionalnoyi bezpeky v teoretyko-pravoviy nautsi: osoblyvosti suchasnoyi metodolohiyi [Conceptualization of the Phenomenon of National Security in Theoretical and Legal Science: Features of Modern Methodology]. *Forum Prava*, 66(1), 37–55. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4486522>